

MARTHA NUSSBAUM, FILÒSOFA DE LES EMOCIONS

Esther Miquel Angulo, Laura Cortés i Andreu
Professora UB i de Secundària

Martha Nussbaum (1947, Nova York), considerada una de les filòsofes més importants del nostre temps, va arribar a la filosofia a través del teatre. Així, el que la va portar a interessar-se en els clàssics i la seva filosofia fou el seu treball com a actriu en les tragèdies gregues i la impressió que li causaren les reflexions que s'hi poden trobar sobre la fragilitat humana i el paper de les emocions en el desenvolupament de la vida. El canvi de rumb de l'autora va ser reeixit. Es va graduar per la Universitat de Nova York, va completar el doctorat a la Universitat de Harvard i actualment és professora a la Universitat de Chicago. La seva tasca ha estat reconeguda amb alguns dels guardons més prestigiosos en el seu camp, com el Premi Príncep d'Astúries (2012) i el Premi Kioto en Filosofia (2016).

Tot i que és una autora molt prolífica (amb més de 40 monografies i innumerables articles) i que té una varietat d'interessos que inclouen qüestions tals com la filosofia clàssica, el problema social de la desigualtat o la religió al món actual, és possible trobar el fil conductor de l'obra de Nussbaum en la idea de la vulnerabilitat humana. Ja en la publicació de la seva tesi doctoral (una traducció i comentari del tractat aristotèlic *De Motu Animalium*) al 1978, poden trobar-se els temes als quals ha anat tornant al llarg de la seva obra: la felicitat humana, la importància de les emocions i la seva rellevància política.

Partint d'una concepció de la felicitat inspirada en el concepte grec de la *eudaimonia*, Nussbaum desenvolupa una teoria centrada en el "floriment" (*flourishing*) com a finalitat de la vida humana. Tanmateix, aquest interès no és merament acadèmic, sinó que ha donat lloc a la cèlebre proposta de les Capacitats (*capabilities approach*). Una sèrie d'experiències a l'Índia, juntament amb la col·laboració amb el premi Nobel d'economia Amartya Sen, van donar lloc a l'obra *The quality of life* (1993), on els dos autors exposaven una teoria del desenvolupament alternativa a les vigents, que tenia en compte no només aspectes econòmics, sinó que incloïa també consideracions relatives a les necessitats de les persones per tal de poder dur a terme una vida feliç. La llista de Nussbaum recull actualment 10 capacitats (salut i integritat corporal, afiliació,

joc, etc.), però ella insisteix en que es tracta d'una llista oberta, el elements de la qual tenen en comú la idea d'una justícia social mínima. El desenvolupament del plantejament de les Capacitats va dur Nussbaum a publicar el 2011 el llibre *Creating capabilities: the human development approach*¹. Així mateix, la teoria de les Capacitats també és el fonament d'alguns altres llibres rellevants de la filòsofa: *Sex and Social Justice* (1998), *Women and Development*² (2000) i *The Frontiers of Justice: Disability, Nationality, Species Membership* (2006)³.

L'estudi de les emocions constitueix l'altre gran focus de les investigacions de Nussbaum. En dos dels seus treballs més importants, *The Fragility of Goodness* (1986)⁴ i *Love's Knowledge* (1990)⁵ trobem una especial atenció a les emocions com a font de coneixement. En aquest sentit, també són rellevants les seves obres *Upheavals of thought: the intelligence of emotions* (2001), *The therapy of desire: theory and practice in Hellenistic ethics* (2009)⁶, *Political emotions: why love matters for justice* (2013) i *Anger and Forgiveness*⁷ (2016), així com la seva última publicació *The Monarchy of Fear: A Philosopher Looks at Our Political Crisis* (2018).⁸

A *The Monarchy of Fear*, el discurs de Nussbaum passa per tres moments claus per aconseguir un text susceptible d'interessar a qualsevol lector mínimament preocupat pel nostre present i pel nostre futur, com a persones i com a ciutadans. En primer lloc, l'autora ofereix una anàlisi d'un seguit d'emocions humanes bàsiques. En segon lloc, fa el pas d'allò personal a l'esfera pública i política en relacionar aquestes emocions

1 Existeix una traducció al castellà: *Crear capacidades. Propuesta para el desarrollo humano*. Editorial Paidós, 2012.

2 Traducció al castellà: *Las mujeres y el desarrollo humano*. Editorial Herder, 2012.

3 Traducció al castellà: *Las fronteras de la justicia*. Editorial Paidós, 2007.

4 Traducció al castellà: *La fragilidad del bien*. Antonio Machado Libros, 2015.

5 Traducció al castellà: *El conocimiento del amor*. Antonio Machado Libros, 2016.

6 Traducció al castellà: *La terapia del deseo. Teoría y práctica en la ética helenística*. Editorial Paidós, 2003.

7 Traducció al castellà: "La ira y el perdón". Fondo de Cultura Económica, 2018.

8 Traducció al castellà: "La monarquía del miedo". Editorial Paidós, 2019.

amb una sèrie d'actituds i tendències que, argumenta, amenacen les nostres democràcies actuals. Finalment, en tercer lloc ofereix un seguit de propostes d'acció que no només fan útil l'anàlisi anterior, sinó que contribueixen a reforçar l'argumentació de l'autora, tant present en tota la seva obra, a favor de la utilitat pràctica de la filosofia.

L'emoció bàsica de la qual parteix Nussbaum és la por, tant poderosa en si mateixa com per la seva capacitat d'alimentar tres emocions negatives més: la ràbia, el fastig i l'enveja. La por és una emoció totalment primària, relacionada estretament amb la supervivència, que l'autora analitza en clau evolutiva. Ara bé, traslladada a l'esfera pública i sense el control d'arguments racionals pertinents, la por afavoreix ràpidament l'aparició de les seves cosines, les quals són terreny adobat per a actituds xenòfobes i excloents de certs grups, que es converteixen en el blanc de les inseguretats d'una societat. Així, per exemple, el fet de tenir por de no poder trobar una bona feina a causa de la dificultat econòmica creixent per accedir a estudis superiors pot portar-nos a sentir ràbia, o bé enveja, envers grups socials que considerem més afavorits en aquest sentit. Així mateix, existeixen diversos exemples històrics de com el fastig implícit en actituds racistes està estretament lligat a la por envers els individus exclosos (Nussbaum comenta el cas de la prohibició, als EUA dels anys 50 del segle passat, de que els negres beguessin de les mateixes fonts que els blancs).

De quina manera la por, juntament amb la ràbia, el fastig i l'enveja, amenacen la nostra democràcia? La resposta a aquesta pregunta ens condueix novament a la relació entre les emocions individuals i la vida pública: de la mateixa manera que la por individual, així com la indefensió i la inseguretat que se li associen, condueixen a posicions narcisistes (l'infant tirànic), la por col·lectiva pot conduir a tendències anti-democràtiques (la disposició, per exemple, a votar partits que tendeixen a retallar drets ciutadans a canvi de la garantia d'excloure certs grups socials percebuts com a amenaçadors). L'individu que viu amb por està centrat en les seves pròpies necessitats i mira de controlar els que té al voltat perquè les hi satisfacin;

la societat que viu atemorida està igualment centrada en la manca de recursos i disposada a que existeixi un control que els garanteixi, encara que sigui a costa de retallar-los a un grup de persones. La contrapartida que Nussbaum planteja a aquest panorama és el cultiu d'un seguit d'emocions, com són l'esperança o l'amor, que afavoreixen unes actituds públiques de diàleg, confiança i reciprocitat, tot plegat ingredients essencials de la democràcia. D'aquesta manera, les propostes que l'autora fa per preservar aquesta democràcia que molts percebem amenaçada passen per cultivar i reforçar les emocions positives, duent a terme el que ella anomena "pràctiques d'esperança".

El llibre de Nussbaum té un interès filosòfic general en tant que aprofundeix en l'estudi de les emocions humanes i en la rellevància que aquestes tenen en les nostres actituds polítiques. Més concretament, però, la motivació immediata que ha dut la filòsofa a escriure'l és donar resposta a la preocupació general per la salut del nostre sistema d'organització política. Si als EUA la irrupció de Donald Trump a la presidència ha fet tremolar mig país, en molts països d'Europa s'estén la percepció que l'aparició d'alguns nous partits polítics radicals amenaça la democràcia liberal. Les tesis de Nussbaum permeten llegir el moment actual en clau crítica, però també posar-hi mesura, evitant les exageracions i trobant propostes positives d'acció. Tanmateix, entre les pors que actualment poden transformar la nostra societat en un infant insegur, que pega al de la vora perquè vol controlar-lo, Nussbaum no hi inclou la que ara mateix tothom hauria de tenir present no com una amenaça percebuda, sinó com la més real i greu a la qual possiblement s'hagi enfrontat mai la humanitat: la de la seva pròpia desaparició. Segurament en els propers anys la més que possible falta de recursos serà una por que la ciutadania tindrà a flor de pell a l'hora d'elegir els seus governants. No llavors, sinó des d'ara mateix, la proposta de Nussbaum es podria posar al servei de trobar maneres d'evitar que la por ens impedeixi establir el diàleg mundial imprescindible per aturar el tren de l'autodestrucció de l'espècie humana.